

mgr Teresa Górniak
Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego
teresa.gorniak@lib.uni.lodz.pl

mgr Renata Felińska
Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego
renata.felinska@lib.uni.lodz.pl

SENIORZY W BIBLIOTECE UNIwersytetu ŁÓDZKIEGO

SENIORS IN THE UNIVERSITY OF LODZ LIBRARY

Abstrakt

W ostatnich latach daje się zauważyć szybko postępujący proces starzenia się polskiego społeczeństwa. W związku z czym głównym zadaniem polityki społecznej staje się nie tylko troska o dalsze wydłużanie życia, ale również podejmowanie takich działań, które będą sprzyjać pomyślnemu starzeniu się. Szeroko rozumiana aktywność osób starszych może zapobiegać ich osamotnieniu i izolacji społecznej, jak również pozwala utrzymać wysoką sprawność umysłową i fizyczną do późnej starości.

Biblioteka naukowa, gromadząc książki, czasopisma, prasę codzienną, oferując dostęp do Internetu i źródeł elektronicznych ma ogromne możliwości zaspokojenia potrzeb osób starszych w zakresie rozwoju intelektualnego. Jednak czy rzeczywiście takie są oczekiwania seniorów? Nie znając odpowiedzi na to pytanie, autorki artykułu przeprowadziły badania sondażowe wśród mieszkańców Łodzi (163 osoby). Pytano czy i w jakim zakresie osoby starsze korzystają ze zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, co je motywuje, a co zniechęca do odwiedzin Biblioteki UŁ. Badano też zainteresowania czytelnicze osób starszych, dostęp do Internetu i udział w zajęciach proponowanych przez instytucje kształcenia. Wyniki przeprowadzonej ankiety omówiono w artykule.

Słowa kluczowe: biblioteka naukowa, czytelnictwo seniorów, metody i formy pracy bibliotek, aktywizacja ludzi starszych.

Abstract

Aging of the Polish society has become more and more noticeable in the recent years. That is why, state institutions and community organizations take up actions aiming at raising the quality of elderly people's lives. Activating senior citizens prevents their loneliness and social isolation, as well as allows them to stay independent for a longer time.

A scientific library, which collects books, magazines, newspapers, offers access to the internet and electronic resources, has great potential to meet the needs of older people in terms of their intellectual development. However, are seniors interested in the scientific library collections? Not knowing the answer to this question, the authors of the article have conducted surveys among the inhabitants of Lodz (163 people). The participants were asked whether and to what extent older people benefit from the University of Lodz Library, what motivates them and what discourages them from visiting the Library. We have also studied reading interests of the elderly, their access to the internet and participation in the activities offered by educational institutions. The results of the survey were discussed in the article.

Keywords: scientific library, seniors' reading, methods and forms of library work, elderly people activation.

Wstęp

Stosunek społeczeństw do ludzi starych zmieniał się w ciągu wieków. W wielu cywilizacjach starożytnych (Egipt, Indie, Chiny) panowały rządy i rady starców, uznawanych za mądrych ze względu na wiek i doświadczenie. Współczesne społeczeństwa nastawione są na dynamiczny rozwój nauki i techniki oraz konkurencję na rynku pracy. Osoby starsze często nie nadążają za szybkim tempem współczesnego życia, w związku z czym czują się nieużyteczne, a nawet niepotrzebne, co z kolei przyspiesza u nich proces wycofywania się z aktywnego życia i starzenie. Dostosowanie się do głębokich przemian, jakie zachodzą w świecie, stwarza potrzebę ciągłego aktualizowania i poszerzania wiedzy. Motywacja do zdobywania wiedzy w każdym wieku jest inna. Motywem działania osób starszych nie jest przymus, a wewnętrzna potrzeba samodoskonalenia się. Rolą bibliotek, nie tylko publicznych, powinno być wspieranie seniorów w ich dążeniach do samokształcenia.

Autorki artykułu spróbowały znaleźć odpowiedź na pytanie: w jaki sposób biblioteka naukowa może zaspokoić dążenia aktywnych seniorów

oraz aktywizować biernych, aby zachęcić ich do odwiedzin i korzystania z bogatych zasobów bibliotecznych? Biblioteka jest jednym z ogniw dostępu do informacji, dlatego w większym zakresie niż inne organizacje może pomóc osobom starszym przezwyciężyć ograniczenia wieku i walczyć ze stereotypami starości. Jej główne zadania to: edukacja informacyjna i medialna, propagowanie kultury informacyjnej i budowanie zaufania do informacji. Biblioteki uniwersyteckie mają możliwość podejmowania działań nie tylko na rzecz środowiska akademickiego, ale całego społeczeństwa lokalnego, którego coraz liczniejszą grupę stanowią osoby starsze. Również Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi (BUŁ), gromadząc książki, czasopisma i prasę codzienną, organizując interesujące wydarzenia kulturalno-edukacyjne, ma ogromne możliwości zaspokojenia potrzeb seniorów w zakresie rozwoju intelektualnego. Zasoby BUŁ są bogate, ale czy mogą zaspokoić oczekiwania osób starszych? Chcąc pozyskać nową grupę użytkowników – seniorów, należy poznać ich oczekiwania i zainteresowania czytelnicze, zbadać czynniki motywujące, ale też zniechęcające do odwiedzin Biblioteki. Przeprowadzono w tym celu badania ankietowe wśród mieszkańców Łodzi.

Znaczenie aktywności w życiu człowieka

Nie istnieją obiektywne i biologiczne wyznaczniki progu starości. Funkcjonujące definicje i periodyzacja życia ludzkiego narzucone zostały przez wymogi kulturowe, ekonomiczne i społeczne¹. Przyjmując, że seniorami są osoby po sześćdziesiątym roku życia, demografowie przewidują, że za trzydzieści lat będą oni stanowili aż 20% ludzkości². Polskie społeczeństwo starzeje się jeszcze szybciej, co widoczne jest w dużej liczebności (5,7 mln) osób w wieku poprodukcyjnym (≥ 65 lat). Jednocześnie wydłuża się średnia długość życia mężczyzn do 70,7 roku i kobiet do 79,2 roku³. Wydaje się więc, że priorytetem dla polityki społecznej powinna być nie tylko opieka socjalna i medyczna nad seniorami, i troska o dalsze wydłużanie życia, ale podejmowanie takich działań, które będą sprzyjać pomyślnemu starzeniu się. Pomyślne starzenie to osiągnięcie wieku starości z małym ryzykiem chorób i niepełności, z wysoką sprawnością

---

1 A. Leszczyńska-Rejchert: *Człowiek starszy i jego wspomaganie – w stronę pedagogiki starości*. Olsztyn 2005, s. 17.

2 Z. Szarota: *Gerontologia społeczna i oświatowa. Zarys problematyki*. Kraków 2004, s. 5.

3 J. Krzyszkowski: *Usługi opiekuńcze dla ludzi starych w miejscu zamieszkania w krajach UE i w Polsce*. W: *Starość i starzenie się jako doświadczenie jednostki i zbiorowości ludzkich*. Łódź 2006, s. 152.

umysłową i fizyczną oraz utrzymaną aktywnością życiową⁴. Na znaczenie zachowania aktywności w sferze kontaktów społecznych i towarzyskich oraz właściwego stylu życia zwracają uwagę też inni autorzy⁵. Aktywność umożliwia zaspokojenie potrzeb biopsychospołecznych, daje poczucie satysfakcji, a także jest warunkiem odgrywania ról społecznych, funkcjonowania w grupie, w społeczeństwie. Jej brak może powodować samotność, izolację społeczną, postępującą niesprawność, a nawet przedwczesną umieralność wśród osób w starszym wieku⁶.

Małgorzata Dziegielewska⁷ wyróżnia trzy typy aktywności:

- formalną – działalność w różnych stowarzyszeniach społecznych, w polityce, w pracach na rzecz środowiska lokalnego, wolontariat,
- nieformalną – polegającą na kontaktach z rodziną, przyjaciółmi, znajomymi, sąsiadami,
- samotniczą – obejmującą oglądanie telewizji, czytanie, rozwijanie własnych zainteresowań, hobby.

W kontekście tak pojmowanej aktywności biblioteki mogą aktywizować osoby starsze do formalnych działań na rzecz społeczności lokalnych, ale też mobilizować i zachęcać do samorozwoju i doskonalenia.

Instytucjonalne modele aktywizowania osób starszych

Działania w kierunku aktywizowania osób starszych i właściwego zagospodarowania czasu wolnego seniorów podjęły w Polsce instytucje kultury, takie jak: domy kultury, Uniwersytety Trzeciego Wieku oraz biblioteki i inne, np. parafie.

Rozpowszechnionym sposobem aktywnego spędzania czasu wolnego przez osoby starsze jest uczestnictwo w zajęciach Klubów Seniora. Kluby pełnią funkcję kompensacyjną, zapewniając kontakty społeczne; funkcję psychoterapeutyczną, minimalizując stres związany z procesem starzenia; funkcję integracyjną i adaptacyjną, zapewniając przystosowanie się do nowego trybu życia⁸.

4 B. Gryglewska: *Medycyna przeciwstarzeniowa*. W: *Geriatrya z elementami gerontologii ogólnej*. Gdańsk 2006, s. 49.

5 B. Wizner: *Promocja zdrowia i aktywności prozdrowotnej*. W: *Geriatrya z elementami gerontologii ogólnej*. Gdańsk 2006, s. 53; B. Bień: *Sytuacja zdrowotna osób w podeszłym wieku*. W: *Geriatrya z elementami gerontologii ogólnej*. Gdańsk 2006, s. 45.

6 B. Bień: *Sytuacja zdrowotna osób w podeszłym wieku*, dz. cyt., s. 45.

7 M. Dziegielewska: *Aktywność społeczna i edukacja w fazie starości*. W: *Podstawy gerontologii społecznej*. Warszawa 2006, s. 161.

8 A. Leszczyńska-Rejchert: dz. cyt., s. 168.

Ciągle rośnie zainteresowanie osób starszych zajęciami proponowanymi przez instytucje kształcenia ustawicznego, typu Uniwersytet Trzeciego Wieku. Najbardziej popularne są wykłady, obejmujące różne zagadnienia i dziedziny wiedzy, nauka języków obcych, obsługa nowych technologii, formy terapii, (np. muzykoterapia lub arteterapia), turystyka oraz zajęcia rehabilitacyjne i gimnastyczne. Takie Uniwersytety działają też w Łodzi: dwa pod patronatem Uniwersytetu Łódzkiego i pojedyncze pod patronatem Politechniki Łódzkiej, Wyższej Szkoły Informatyki i Umiejętności, Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej, Wyższej Szkoły Ekonomii i Zarządzania. W Łodzi istnieje też Salezjański Uniwersytet Trzeciego Wieku oraz Uniwersytet Trzeciego Wieku prowadzony przez Fundację Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące im. Jana Pawła II. Uniwersytety wychodzą naprzeciw osobom, które ukończyły pięćdziesiąty piąty rok życia i nadal pragną żyć aktywnie, rozwijać się, poszerzać swoją wiedzę.

Również biblioteki publiczne odgrywają dużą rolę w aktywizacji osób starszych w środowisku lokalnym. Organizują wystawy prac, spotkania z utalentowanymi seniorami, konkursy twórczości literackiej, utrwalają i propagują twórczość poprzez wydawanie lokalnych periodyków, prowadzą terapię zajęciową itp. Oferta biblioteczna wykracza poza standardowe wypożyczanie książek, chociaż jest to nadal priorytetowy zakres działalności, służący zaspokajaniu potrzeb i oczekiwań osób starszych. Istotnym elementem działalności bibliotek jest tworzenie płaszczyzny zapewniającej porozumienie międzypokoleniowe poprzez współpracę i wymianę doświadczeń. Biblioteka może stanowić przyjazne środowisko edukacji osób starszych w zakresie najnowszych technologii i korzystania z nowych źródeł informacji.

Korzystanie z polskich bibliotek jest w dalszym ciągu bezpłatne, dostęp do nich nie jest ograniczony barierą materialną. Jednak wiele bibliotek publicznych ze względów finansowych nie może w pełni sprostać wymaganiom IFLA (*International Federation of Library Association – Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich*), zgodnie z którymi w bibliotekach powinny znaleźć się alternatywne materiały biblioteczne w postaci książek i czasopism mówionych oraz drukowanych dużą czcionką, przeznaczone dla osób starszych. Polskie biblioteki publiczne są obecnie niedofinansowane i coraz częściej likwidowane.

Czy polskie biblioteki uniwersyteckie mogą sprostać oczekiwaniom osób starszych?

Wydaje się, że skoro w aktywizację seniorów włączają się uniwersytety i wyższe uczelnie, to i biblioteki uczelniane powinny szerzej otworzyć się na czytelnika 55+. Wiele osób dopiero po przejściu na emeryturę ma czas, aby rozwijać swoje zainteresowania. Są osoby starsze, które chcą nadal aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym, mieć dostęp do informacji i kształcić się. Biblioteki powinny ich w tym wspierać. Motywem działania osób starszych nie jest przymus, jak w przypadku osób wchodzących na rynek pracy, a wewnętrzna potrzeba doskonalenia się i samorealizacji, której zaspokajanie przyczynia się do podniesienia poczucia własnej wartości i osiągnięcia satysfakcji życiowej. Seniorzy, przywiązani do tradycyjnej formy książki, często nieposiadający pieniędzy na zakup nowej pozycji, są liczną grupą potencjalnych czytelników i jednocześnie szansą dla bibliotek uczelnianych, stawiających czoła zagrożeniom, związanym z nowymi technologiami i spadkiem liczby czytelników.

Atutem biblioteki naukowej jest profesjonalna kadra o wysokich kwalifikacjach, która swoją wiedzę może służyć całej lokalnej społeczności, nie tylko środowisku akademickiemu. Biblioteki uniwersyteckie dysponują również stosunkowo dobrym dofinansowaniem, dzięki czemu ich poziom zaawansowania technologicznego jest dużo wyższy niż bibliotek publicznych. Znacznie lepiej są zaopatrzone w sprzęt do prawidłowej komputeryzacji procesów informacyjnych, mikrofilmowania i digitalizacji zbiorów. Najczęściej są to biblioteki bardzo nowoczesne, oferujące otwarty dostęp do zbiorów i duże przestronne wnętrza.

Zalety te posiada również Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, która istnieje od 1945 roku, a od 2006 roku dysponuje nowoczesnym, dużym gmachem. Księgozbiór Biblioteki liczy niemal 3,2 mln woluminów. W jego skład wchodzi podstawowe dzieła ze wszystkich dziedzin wiedzy, polskie i obce.

Rok 2015 jest dla Uniwersytetu Łódzkiego i Biblioteki UŁ rokiem jubileuszowym, związanym z 70. rocznicą powołania do życia łódzkiej Uczelni. W związku z jubileuszem stworzono byłym studentom UŁ możliwość uzyskania Karty Absolwenta, z którą wiążą się następujące przywileje:

- możliwość wypożyczenia 3 książek na 1 miesiąc bez kaucji (z możliwością samodzielnego przedłużenia na okres 1 miesiąca),
- bezpłatny dostęp do Internetu na terenie BUŁ z możliwością np. korzystania ze źródeł elektronicznych subskrybowanych przez UŁ na terenie BUŁ.

Ze względu na pewne ograniczenia, związane z wiekiem (niedowidzenie, kłopoty z poruszaniem się) osoby starsze mogą wymagać szczególnego traktowania oraz zbiorów bibliotecznych dostosowanych do ich możliwości. IFLA⁹ zaleca kompletowanie prostych pomocy technicznych ułatwiających czytanie, np. podpórki pod książki, urządzeń technicznych odczytujących tekst, np. monitora brajlowskiego lub autolektora bądź wspomagających jego odczytywanie, np. folii optycznej, lupy powiększającej. Tego typu pomoce i urządzenia pomagają pokonać i rekompensować ograniczenia związane z wiekiem lub niepełnosprawnością. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego dysponuje specjalistycznym sprzętem, który ułatwia osobom niepełnosprawnym, słabowidzącym lub niewidomym korzystanie z komputera i zbiorów. Są to:

- drukarka brajlowska ViewPlus Pro Gen II: drukuje tekst oraz grafikę wypukłą, a na wydruku brajlowskim czarnodrukowy nadruk,
- klawiatura Intellikeys: dotykowa klawiatura komputerowa,
- klawiatura Big Keys LX: czterokrotnie powiększone klawisze i plastikowa nakładka zapobiega naciśnięciu kilku klawiszy jednocześnie,
- klawiatura Maltron jednoręczna,
- mysz komputerowa Smart Nav AT: mysz sterowana za pomocą ruchów głowy,
- track Ball: odwrócona i powiększona mysz komputerowa,
- stanowisko komputerowe WINDOW-EYES PL 6.1: z oprogramowaniem udźwiękawiającym,
- urządzenie lektorskie POET Compact: umożliwia odczytywanie przez automatycznego lektora dowolnego tekstu w formie drukowanej,
- powiększalnik MyReader: umożliwia osobom niewidzącym czytanie na monitorze.

Osoby starsze w BUŁ w świetle badań własnych

Biblioteka UŁ gromadzi książki, czasopisma i prasę codzienną, a także oferuje dostęp do Internetu i źródeł elektronicznych oraz organizuje wiele wydarzeń kulturalno-edukacyjnych. Posiada ogromne możliwości zaspokojenia potrzeb intelektualnych osób starszych. Jednak, czy rzeczywiście ta-

9 R. Aleksandrowicz: *Biblioteka w życiu ludzi starszych*. W: *Oblicza kultury książki. Prace i studia z bibliologii i informacji naukowej*. Wrocław 2005, s. 158.

kie są oczekiwania seniorów? Nie znając odpowiedzi na to pytanie, autorki artykułu przeprowadziły badania sondażowe wśród mieszkańców Łodzi.

W badaniach uczestniczyły 163 osoby powyżej 55 roku życia. Dobór próby badawczej był celowy. Ankiety wypełniali czytelnicy BUŁ, byli pracownicy BUŁ, osoby starsze współpracujące z Uniwersytetem Trzeciego Wieku oraz Klubami Seniora. Niechętnie wypełniali ankietę seniorzy niebędący czytelnikami Biblioteki. Wielu z nich nie wiedziało, że ma możliwość za niewielką opłatą wykupić kartę biblioteczną i korzystać z dostępnych zbiorów. Prowadzenie szeroko zakrojonych badań ankietowych, również w kręgach niezwiązanych z Uniwersytetem Łódzkim, było akcją promującą usługi biblioteczne BUŁ i próbą pozyskania nowych czytelników.

Respondentów pytano: czy i w jakim zakresie korzystają ze zbiorów Biblioteki, co ich motywuje, a co zniechęca do odwiedzin. Badano też zainteresowania czytelnicze osób starszych, dostęp do Internetu i udział w zajęciach proponowanych przez instytucje kształcenia.

Analiza danych, zawartych w tabeli 1. i 2. pozwoliła na scharakteryzowanie uczestników badania.

Tabela 1. Charakterystyka respondentów ze względu na wiek, płeć i dzielnicę zamieszkania

Wiek	Płeć		Dzielnica zamieszkania					Razem
	K	M	Łódź Bałuty	Łódź Górna	Łódź Polesie	Łódź Śródmieście	Łódź Widzew	
Poniżej 60 lat	12% 20	3% 5	5% 8	4% 7	2% 4	2% 4	1% 2	15% 25
60-70 lat	60% 98	6% 9	12% 19	12% 19	15% 24	15% 25	12% 20	66% 107
Powyżej 70 lat	15% 25	4% 6	5% 8	2% 4	7% 11	4% 6	1% 2	19% 31
Razem	87% 143	13% 20	21% 35	18% 30	24% 39	21% 35	15% 24	100% 163

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety.

Ankiety wypełniły w większości kobiety (143 osoby). Najliczniejsza była grupa kobiet w wieku 60-70 lat (98 osób). Drugą, co do wielkości, grupę wiekową tworzyły osoby powyżej 70 roku życia (31 osób, w tym 25 kobiet). Wśród ankietowanych seniorów najliczniej reprezentowani byli mieszkańcy dzielnicy Łódź Polesie (39 osób).

Tabela 2. Charakterystyka uczestników badania ze względu na wykształcenie, posiadanie karty BUŁ, korzystanie z Internetu

Wykształcenie	Czytelnicy BUŁ		Korzystanie z Internetu		Razem
	tak	nie	tak	nie	
Podstawowe/zawodowe	1% 1	5% 8	4% 7	2% 2	6% 9
Średnie humanistyczne / ogólne	2% 4	16% 26	5% 8	13% 22	18% 30
Średnie techniczne / nauki ścisłe	2% 3	8% 13	8% 13	2% 3	10% 16
Wyższe humanistyczne / ogólne	13% 21	37% 60	36% 59	14% 22	50% 81
Wyższe techniczne / nauki ścisłe	6% 10	10% 17	10% 18	6% 9	16% 27
Razem	24% 39	76% 124	64% 105	36% 58	100% 163

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety.

Analiza danych dotyczących uczestników badania ze względu na wykształcenie, posiadanie karty BUŁ i korzystanie z Internetu wykazuje, że większość respondentów zadeklarowała wykształcenie wyższe (108 badanych, z ogromną przewagą humanistów – 81 respondentów).

Wśród 163 osób uczestniczących w badaniach, tylko 39 posiadało kartę BUŁ, co stanowiło 24% ogółu respondentów. Aż 60 (z 81 badanych) osób z wyższym wykształceniem humanistycznym i 13 (z 16 ankietowanych) ze średnim humanistycznym wykształceniem nie korzystało z usług Biblioteki.

Wśród respondentów, będących czytelnikami Biblioteki UŁ, dominowali seniorzy z wykształceniem wyższym humanistycznym/ogólnym – 21 osób. Drugą, co do wielkości, grupą czytelniczą były osoby z wykształceniem wyższym technicznym (nauki ścisłe) – 10 osób. Uczestnicy badania w większości korzystali z usług internetowych (105 ankietowanych).

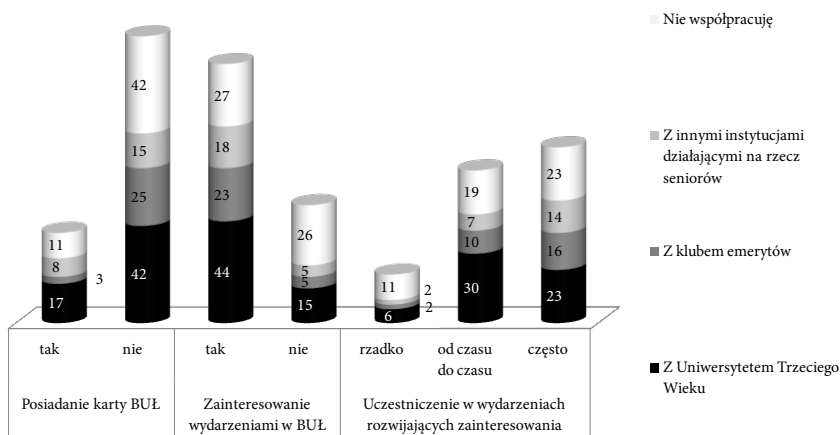
W tabeli 3. i na wykresie 1. przedstawiono dane odnoszące się do aktywności kulturalno-edukacyjnej uczestników badania. Informacje dotyczące współpracy z instytucjami, działającymi na rzecz seniorów, zestawiono z: posiadaniem karty czytelnika BUŁ, zainteresowaniem wydarzeniami w Bibliotece oraz udziałem w wydarzeniach rozwijających zamiłowania.

Tabela 3. Posiadanie karty bibliotecznej, zainteresowanie wydarzeniami w BUŁ i aktywność kulturalno- oświatowa uczestników badania a ich współpraca z instytucjami działającymi na rzecz seniorów

Współpraca	Posiadanie karty BUŁ		Zainteresowanie wydarzeniami w BUŁ		Uczestniczenie w wydarzeniach rozwijających zainteresowania			Razem
	tak	nie	tak	nie	rzadko	od czasu do czasu	często	
Z Uniwersytetem Trzeciego Wieku	10% 17	26% 42	27% 44	9% 15	4% 6	18% 30	14% 23	36% 59
Z klubem emerytów	2% 3	15% 25	14% 23	3% 5	1% 2	6% 10	10% 16	17% 28
Z innymi instytucjami działającymi na rzecz seniorów	5% 8	9% 15	11% 18	3% 5	1% 2	4% 7	9% 14	14% 23
Nie współpracuję	7% 11	26% 42	17% 27	16% 26	7% 11	12% 19	14% 23	33% 53
Razem	24% 39	76% 124	69% 112	31% 51	13% 21	40% 66	47% 76	100% 163

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety.

Wykres 1. Posiadanie karty bibliotecznej, zainteresowanie wydarzeniami w BUŁ i aktywność kulturalno-oświatowa uczestników badania, a ich współpraca z instytucjami działającymi na rzecz seniorów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety.

W badaniu uczestniczyło 59 osób współpracujących z Uniwersytetem Trzeciego Wieku. Zaledwie 17 spośród nich było czytelnikami BUŁ, ale 44 osoby były zainteresowane wydarzeniami kulturalnymi organizowanymi w Bibliotece. 23 ankietowanych zadeklarowało, że często, a 30, że od czasu do czasu – uczestniczyło w wydarzeniach rozwijających zamiłowania.

Drugą, co do liczebności, grupę (53 osoby) stanowili respondenci, którzy nie współpracowali z żadnymi instytucjami, działającymi na rzecz seniorów. Jedynie 11 spośród nich posiadało kartę czytelnika BUŁ, ale 27 ankietowanych było zainteresowanych wydarzeniami w BUŁ. 23 badanych wykazało, że często uczestniczyło w wydarzeniach rozwijających zainteresowania, a 19 – od czasu do czasu.

Z klubami emerytów współpracowało 28 uczestników badania. Zaledwie troje z nich było czytelnikami BUŁ, ale 23 respondentów było zainteresowanych tym, co się dzieje w Bibliotece, a 16 często uczestniczyło w życiu kulturalno-edukacyjnym Łodzi. Z innymi instytucjami, działającymi na rzecz seniorów, współpracowało 23 badanych, spośród nich 8 było czytelnikami BUŁ.

Ogółem osoby starsze współpracujące z różnymi instytucjami, działającymi na rzecz seniorów, stanowiły 67% wszystkich respondentów (110 osób). Z powyższych informacji wynika, że uczestnicy ankiety byli jednymi z najbardziej aktywnych reprezentantów swojego pokolenia.

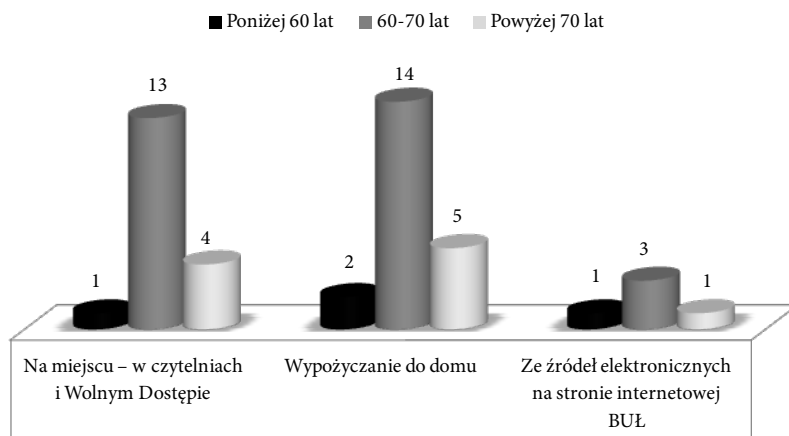
W dalszej części badania przeanalizowano odpowiedzi starszych czytelników BUŁ odnośnie zakresu wykorzystania zasobów bibliotecznych oraz oczekiwań wobec Biblioteki. W tabeli 4. i na wykresie 2. przedstawiono dane dotyczące sposobu korzystania ze zbiorów BUŁ, zestawiając je z wiekiem respondentów.

Tabela 4. Sposób korzystania ze zbiorów BUŁ a wiek uczestników badania

Wiek	Sposób korzystania ze zbiorów BUŁ			Razem
	Na miejscu – w czytelniach i Wolnym Dostępie	Wypożyczenie do domu	Ze źródeł elektronicznych na stronie internetowej BUŁ	
Poniżej 60. lat	3% 1	5% 2	–	8% 3
60-70 lat	36% 14	36% 14	8% 3	72% 28
Powyżej 70. lat	8% 3	13% 5	3% 1	21% 8
Razem	46% 18	54% 21	14% 4	100% 39

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety.

Wykres 2. Sposób korzystania ze zbiorów BUŁ a wiek uczestników badania

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety.

Większość badanych, korzystających z usług Biblioteki (21 osób) wypożycza książki do domu. Najbardziej aktywną, pod każdym względem, grupą seniorów są osoby w wieku 60-70 lat. W badaniu uczestniczyło 8 czytelników powyżej 70. roku życia i trzech poniżej 60. roku życia.

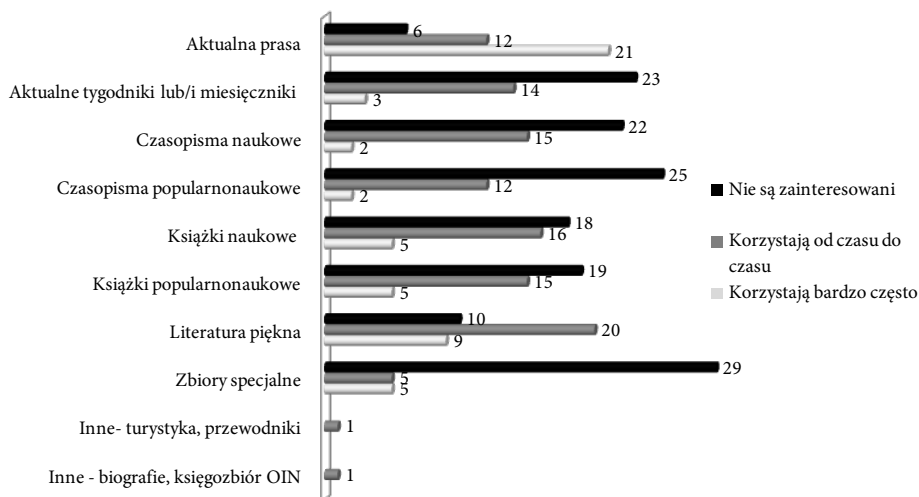
Rodzaj wykorzystanych zbiorów bibliotecznych przedstawiono w tabeli 5. i na wykresie 3.

Tabela 5. Zbiory z jakich korzystają seniorzy posiadający kartę czytelnika BUŁ

Z jakich zbiorów korzystają czytelnicy BUŁ	Nie są zainteresowani	Korzystają od czasu do czasu	Korzystają bardzo często	Razem
Aktualna prasa	15% 6	31% 12	54% 21	100% 39
Aktualne tygodniki lub/i miesięczniki	59% 23	36% 14	8% 3	100% 39
Czasopisma naukowe	56% 22	38% 15	5% 2	100% 39
Czasopisma popularnonaukowe	64% 25	31% 12	5% 2	100% 39
Książki naukowe	46% 18	41% 16	13% 5	100% 39
Książki popularnonaukowe	49% 19	38% 15	13% 5	100% 39
Literatura piękna	26% 10	51% 20	23% 9	100% 39
Zbiory specjalne	74% 29	13% 5	13% 5	100% 39
Inne (turystyka, przewodniki)	0%	3% 1	0%	3% 1
Inne (biografie, księgozbiór OIN)	0%	3% 1	0%	3% 1

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety.

Wykres 3. Zbiory z jakich korzystają seniorzy posiadający kartę czytelnika BUŁ

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety.

Najwięcej respondentów korzystało z aktualnej prasy: bardzo często – 21 osób, a od czasu do czasu – 12. Na drugim miejscu była literatura piękna, z której bardzo często korzystało 9 badanych, a 20 – od czasu do czasu. Z książek naukowych w BUŁ korzystało bardzo często tylko 5 seniorów, a 16 – od czasu do czasu, z książek popularnonaukowych korzystało bardzo często 5 osób, a 15 – od czasu do czasu, ze zbiorów specjalnych 5 uczestników badania korzystało często i kolejnych 5 – od czasu do czasu.

Najmniejszym zainteresowaniem wśród starszych czytelników BUŁ, uczestniczących w badaniu, cieszyły się zbiory specjalne (29 osób zadeklarowało brak zainteresowania). W dalszej kolejności znalazły się czasopisma popularnonaukowe i naukowe (odpowiednio: 25 i 22 niezainteresowanych).

W tabeli 6. przedstawiono dziedziny interesujące starszych czytelników BUŁ.

Tabela 6. Dziedziny interesujące czytelników BUŁ

Z jakich zbiorów korzystają czytelnicy BUŁ	Ogólne	Humanistyczne	Prawnicze	Ekonomiczne	Nauki ścisłe / Techniczne	Nauki lekarskie
Aktualna prasa	28% 11	0%	0%	0%	0%	3% 1
Aktualne tygodniki lub/i miesięczniki	8% 3	5% 2	3% 1	8% 3	3% 1	5% 2
Czasopisma naukowe	0%	21% 8	3% 1	0%	3% 1	8% 3
Czasopisma popularnonaukowe	10% 4	13% 5	0%	0%	8% 3	5% 2
Książki naukowe	10% 4	28% 11	0%	0%	0%	10% 4
Książki popularnonaukowe	8% 3	23% 9	0%	0%	3% 1	18% 7
Literatura piękna	0%	26% 10	0%	0%	0%	0%
Zbiory specjalne	0%	18% 7	0%	0%	0%	0%
Inne (historia Kościoła i Żydów polskich)	0%	3% 1	0%	0%	0%	0%
Inne (bibliografie, bibliologia)	0%	3% 1	0%	0%	0%	0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety

W największym stopniu starsi czytelnicy BUŁ zainteresowani byli aktualną prasą (11 osób), aktualnymi tygodnikami lub/i miesięcznikami o treści ogólnej (3 osoby) i ekonomicznej (3 osoby), czasopismami naukowymi o tematyce humanistycznej (8 osób) i lekarskiej (3 osoby). Seniorzy interesowali się również humanistycznymi (11 osób) i lekarskimi (4 osoby) książkami naukowymi oraz popularnonaukowymi (odpowiednio: humanistycznymi – 9 osób i lekarskimi – 7 osób). Literaturą piękną zainteresowanych było 10 osób, a zbiorami specjalnymi – 7 humanistów.

Jako inną dziedzinę, jedna badana osoba zadeklarowała historię Kościoła i polskich Żydów, a kolejna – bibliografie i bibliologię.

Wszystkich uczestników badania zapytano również o ewentualne motywy odwiedzin w Bibliotece (tabela 7., wykres 4.).

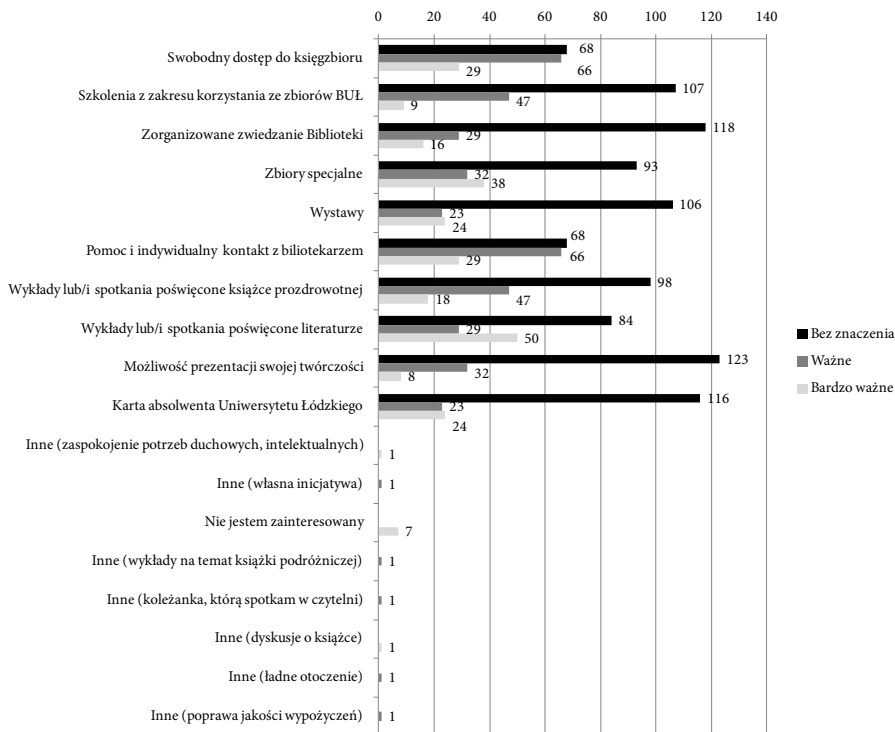

Tabela 7. Motywy odwiedzin Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w opinii uczestników badania

Motywy odwiedzin BUŁ	Bez zna- czenia	Ważne	Bardzo ważne
Swobodny dostęp do księgozbioru i aktualnej prasy	42% 68	40% 66	18% 29
Szkolenia z zakresu korzystania ze zbiorów BUŁ	66% 107	29% 47	6% 9
Zorganizowane zwiedzanie Biblioteki UŁ	72% 118	18% 29	10% 16
Zbiory specjalne	57% 93	20% 32	23% 38
Wernisaże wystaw	65% 106	14% 23	15% 24
Pomoc i indywidualny kontakt z bibliotekarzem	42% 68	40% 66	18% 29
Wykłady lub/i spotkania poświęcone książce prozdrowotnej	60% 98	29% 47	11% 18
Wykłady lub/i spotkania poświęcone literaturze lub/i poezji	52% 84	18% 29	31% 50
Możliwość prezentacji swojej twórczości (wiedzy, doświadczenia)	75% 123	20% 32	5% 8
Karta absolwenta Uniwersytetu Łódzkiego	71% 116	14% 23	15% 24
Zaspokojenie potrzeb duchowych, intelektualnych	0%	0%	1% 1
Inne (własna inicjatywa)	0%	1% 1	0%
Nie jestem zainteresowany	0%	0%	4% 7
Inne (wykłady na temat książki podróżniczej)	0%	1% 1	0%
Inne (koleżanka, którą spotkam w czytelniku)	0%	1% 1	0%
Inne (dyskusje o książce)	0%	0%	1% 1
Inne (ładne otoczenie)	0%	1% 1	0%
Inne (poprawa jakości wypożyczania książek)	0%	1% 1	0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety.

Wykres. 4. Motywy odwiedzin Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w opinii uczestników badania

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety.

Badania pokazały jak istotny jest dla osób starszych indywidualny kontakt z bibliotekarzem i wolny dostęp do księgozbioru, i aktualnej prasy (oba te czynniki 66 osób uznało za ważny, a 29 osób – za bardzo ważny motyw odwiedzin Biblioteki).

Do wizyt w BUŁ seniorów zachęciłyby też wykłady i spotkania poświęcone literaturze i poezji. 50 respondentów uznało motyw ten za bardzo ważny, a 29 – za ważny. Oferta zbiorów specjalnych okazała się bardzo ważna dla 38 ankietowanych, ważna dla 32, a dla innych – bez znaczenia. Motywem bez znaczenia dla przeważającej większości respondentów była możliwość prezentacji własnej twórczości (123 osoby) oraz, co jest nieco zaskakujące, zorganizowane zwiedzanie BUŁ (118 osób). Kartą Absolwenta UŁ nie było zainteresowanych aż 116 ankietowanych.

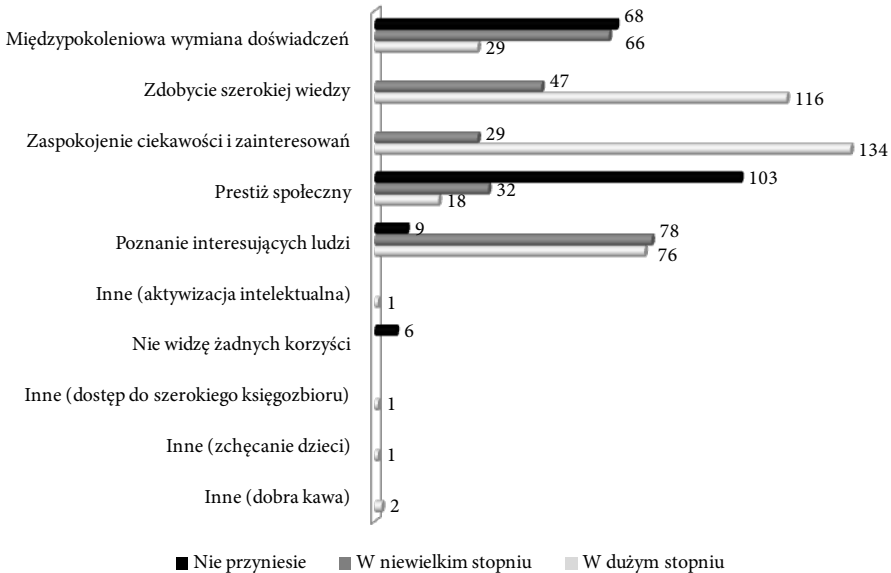
Respondentów poproszono także o wyrażenie opinii na temat prawdopodobnych i faktycznych korzyści z uczestniczenia w wydarzeniach kulturalnych w BUŁ. Zebrane dane przedstawiono w tabeli 8. i na wykresie 5.

Tabela 8. Opinie respondentów dotyczące korzyści uczestniczenia w wydarzeniach kulturalnych w BUŁ

Korzyści uczestniczenia w wydarzeniach BUŁ	Nie przyniesie	W niewielkim stopniu	W dużym stopniu
Międzypokoleniowa wymiana doświadczeń	42% 68	40% 66	18% 29
Zdobycie szerokiej wiedzy	4% 6	25% 41	71% 116
Zaspokojenie ciekawości i zainteresowań	4% 6	14% 29	82% 134
Prestiż społeczny	63% 103	20% 32	11% 18
Poznanie interesujących ludzi	6% 9	48% 78	47% 76
Inne (aktywizacja intelektualna)	0%	0%	1% 1
Nie widzę żadnych korzyści	4% 6	0%	0%
Inne (dostęp do szerokiego księgozbioru)	0%	0%	1% 1
Inne (zachęcanie dzieci)	0%	0%	1% 1
Inne (dobra kawa)	0%	0%	1% 2

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety.

Wykres 5. Opinie respondentów dotyczące korzyści uczestniczenia w wydarzeniach kulturalnych w BUŁ

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety.

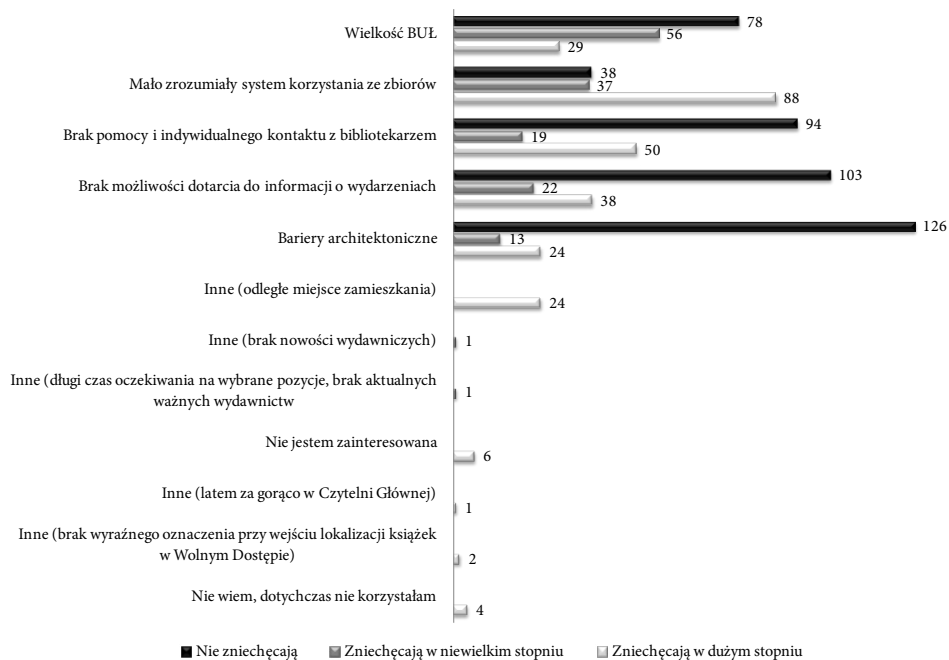
Największą korzyść z korzystania z Biblioteki ankietowani seniorzy widzieli w możliwości zaspokojenia ciekawości i zainteresowań (134 badanych). Drugą istotną wartością było zdobycie szerokiej wiedzy (116 badanych). Na trzecim miejscu znalazła się możliwość poznania interesujących ludzi (76 badanych), co oznacza, że Biblioteka może pełnić w życiu ludzi starszych rolę „trzeciego miejsca” tj. miejsca spotkań i wymiany doświadczeń, nie tylko z rówieśnikami, ale także z ludźmi dużo młodszymi. Zaledwie 6 badanych nie dostrzegło żadnych korzyści z tytułu udziału w wydarzeniach organizowanych w BUŁ.

Na koniec ankietowanych zapytano o to, co ich zniechęca do wizyt w Bibliotece (tabela 9., wykres 6.).

Tabela 9. Opinie respondentów dotyczące czynników zniechęcających do korzystania z usług BUŁ

Czynniki zniechęcające do korzystania z usług BUŁ	Nie zniechęcają	Zniechęcają w niewielkim stopniu	Zniechęcają w dużym stopniu
Wielkość BUŁ	48% 78	34% 56	18% 29
Mało zrozumiały system korzystania ze zbiorów	23% 38	23% 37	54% 88
Brak pomocy i indywidualnego kontaktu z bibliotekarzem	58% 94	12% 19	31% 50
Brak możliwości dotarcia do informacji o wydarzeniach	63% 103	13% 22	23% 38
Bariery architektoniczne	77% 126	8% 13	15% 24
Inne (odległe miejsce zamieszkania)	0%	0%	15% 24
Inne (brak nowości wydawniczych)	0%	1% 1	0%
Inne (długi czas oczekiwania na wybrane pozycje, brak aktualnych ważnych wydawnictw)	0%	1% 1	0%
Nie jestem zainteresowana	0%	0%	4% 6
Inne (latem za gorąco w Czytelni Głównej)	0%	0%	1% 1
Inne (brak wyraźnego oznaczenia przy wejściu lokalizacji książek w Wolnym Dostępie)	0%	0%	1% 2
Nie wiem, dotychczas nie korzystałam	0%	0%	2% 4

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety.

Wykres 6. Opinie respondentów dotyczące czynników zniechęcających do korzystania z usług BUŁ

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników ankiety.

Najwięcej osób (88) uznało, że w dużym stopniu zniechęcający do odwiedzin Biblioteki jest mało zrozumiały system korzystania ze zbiorów. Kolejnych 37 respondentów zaznaczyło odpowiedź, że system ten zniechęca ich w niewielkim stopniu. Do korzystania z BUŁ zniechęca też brak pomocy i indywidualnego kontaktu z bibliotekarzem oraz możliwości dotarcia do informacji o wydarzeniach organizowanych na terenie placówki (odpowiednio 50 i 38 badanych uznało te czynniki za zniechęcające w dużym stopniu, a 19 i 22 – w niewielkim stopniu). Wielkość BUŁ zniechęca w dużym stopniu 29 seniorów, a 56 – w niewielkim stopniu.

Podsumowanie

Seniorzy stanowią grupę czytelników dysponujących większą ilością czasu wolnego, który mogą spędzić w bibliotece, przeznaczając go na korzystanie z tradycyjnej, drukowanej formy książek, od których młodsze osoby coraz częściej odchodzą, wybierając elektroniczne odpowiedniki.

Mogą również poszerzać wiedzę i zainteresowania, uczestnicząc w wydarzeniach kulturalnych organizowanych na terenie biblioteki. Przeprowadzone badania wykazują, że rola Biblioteki UŁ w życiu lokalnej społeczności osób starszych jest niewielka. Seniorzy nie wykorzystują możliwości, jakie oferuje Biblioteka, w tym specjalistycznego sprzętu i księgozbioru. W niewielkim zakresie uczestniczą w wernisażach, prelekcjach, spotkaniach z autorami i innych. Potrzebna jest ze strony bibliotekarzy bardziej aktywna promocja zasobów BUŁ i wydarzeń kulturalnych, odbywających się w placówce. Należy wyjść z ofertą do najbardziej aktywnych seniorów, będących na przykład słuchaczami Uniwersytetu Trzeciego Wieku, spośród których niewielki procent korzysta ze zbiorów BUŁ. Podkreślić jednak należy, że ankietowani posiadający kartę czytelnika BUŁ, są zadowoleni z oferowanych usług oraz uniwersalnych zbiorów i chcą do niej wracać.

Badania wykazały, że barierą dla osób starszych jest mało przejrzysty system korzystania ze zbiorów oraz sposób oznakowania miejsc i pomieszczeń bibliotecznych. Istnieje potrzeba ustawienia przy wejściu planzsy z wyraźnym oznaczeniem lokalizacji książek w Wolnym Dostępie. Również korzystanie z katalogów elektronicznych może stanowić barierę, dlatego korzystne byłoby przeznaczenie jednego, odpowiednio wyposażonego w instrukcję, stanowiska komputerowego.

Korzystanie ze zbiorów bywa też utrudnione ze względu na bariery komunikacyjne. Ludzie starsi szukają zrozumienia, szacunku i wsparcia ze strony pracowników Biblioteki. Chcą widzieć, że ich potrzeby są traktowane poważnie, a oni sami są mile widziani w Bibliotece. Seniorzy wymagają indywidualnego kontaktu z bibliotekarzem. Jest on ważny dla 40% respondentów, a dla 18% badanych – bardzo ważny. Poza podstawowymi formami grzecznościowymi, zachęcającymi do zadania pytania i poproszenia o wsparcie, ważne jest nawiązanie prostej, otwartej i nieskomplikowanej interakcji z czytelnikiem, a także fachowa pomoc w korzystaniu z katalogów i księgozbioru. Bariery architektoniczne wśród ankietowanych seniorów nie stanowiły większego problemu. Tylko 24 respondentów uznało ten czynnik za zniechęcający do odwiedzin BUŁ w dużym stopniu, a 13 – w niewielkim.

Szersze otwarcie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego na czytelnika 55+ wymaga dużo większej troski i uwagi, może też cierpliwości ze strony personelu bibliotecznego, ale w zamian zyskujemy wdzięcznych i zainteresowanych, stałych czytelników, odpowiadających najczęściej ogromną serdecznością na każdy gest pomocy i dobrej woli ze strony bibliotekarzy.

Biblioteka akademicka nastawiona na całe społeczeństwo, nie tylko studentów i pracowników nauki, będzie zawsze tętniła życiem, a trud bibliotekarzy włożony w upowszechnianie wiedzy i kultury, zostanie w większym zakresie doceniony.

Bibliografia

1. Aleksandrowicz R.: *Biblioteka w życiu ludzi starszych*. W: *Oblicza kultury książki. Prace i studia z bibliologii i informacji naukowej*. Wrocław 2005, s. 151-167.
2. Bień B.: *Sytuacja zdrowotna osób w podeszłym wieku*. W: *Geriatrya z elementami gerontologii ogólnej*. Gdańsk 2006, s. 42-46.
3. Dziegielewska M.: *Aktywność społeczna i edukacja w fazie starości*. W: *Podstawy gerontologii społecznej*. Warszawa 2006, s. 161-181.
4. Gryglewska B.: *Medycyna przeciwstarzeniowa*. W: *Geriatrya z elementami gerontologii ogólnej*. Gdańsk 2006, s. 47-52.
5. Krzyszkowski J.: *Usługi opiekuńcze dla ludzi starych w miejscu zamieszkania w krajach UE i w Polsce*. W: *Starość i starzenie się jako doświadczenie jednostki i zbiorowości ludzkich*. Łódź 2006, s. 150-155.
6. Leszczyńska-Rejchert A.: *Człowiek starszy i jego wspomaganie – w stronę pedagogiki starości*. Olsztyn 2005.
7. Szarota Z.: *Gerontologia społeczna i oświatowa. Zarys problematyki*. Kraków 2004.
8. Wizner B.: *Promocja zdrowia i aktywności prozdrowotnej*. W: *Geriatrya z elementami gerontologii ogólnej*. Gdańsk 2006, s. 53-59.